

Radka Čampulová

Valentin Petrovič Kataev

Dětská literatura

Životopis autora

Valentin Petrovič Katajev se narodil v roce 1897 v Oděse do rodiny učitele. Navštěvoval zde místní gymnázium, kde také začal psát své první verše. Některé z nich byly publikovány v oděských novinách. V roce 1915 se dobrovolně připojil k armádě, kde byl dvakrát raněn a jednou otráven plynem. Poté se léčit v lazaretu v Oděse a o čtyři roky později opět narukoval. V tuto dobu začal navštěvovat různé literární kroužky a spolky, jeho fejetony vycházely v mnoha časopisech. Pro jeho ranou prózu je typický hlavně humor a satira. Katajev psal krátké povídky týkající se Občanské války, používal zde ironii pro popis hlavních hrdinů - většinou vojáků a spolubojovníků. Hrdinové jeho povídek byli často velmi zvláštní postavy, někdy i nadpřirozené (např. čert). Jeho prvním literárním úspěchem se stal román „Время вперед“, kde používá prvky ostré psychologické a sociální satiry. V roce 1936 vyšel Katajevův román „Белеет парус одинокий“ („Na obzoru plachta bílá“), který se stal rázem bestsellerem mezi dětskými knihami. Toto dílo zaujalo hlavně svým napínavým dějem, věrnými popisy Oděsy a také popisem života dvou bratrů a jejich dobrodružství v období revoluce v roce 1905.

Za druhé světové války pracoval Katajev jako válečný korespondent, hlavními žánry této doby pro něho byly fejetony a povídky. Velmi populární se stala povídka „Сын полка“ („Syn pluku“), která popisuje osudy sirotka. Je jím chlapec, který se po ztrátě rodičů přidal k jednomu z vojenských pluků a ten se na dlouhou dobu stal jeho rodinou. Katajev zde skvěle popsal všechny detaily a použil mnoho lyrických i humorných prvků. Na motivy této povídky byl později natočen film.

Od roku 1955 pracoval jako hlavní redaktor časopisu Mládí, ve kterém také otiskl několik svých románů. Jeho poslední knihy „Сухой Лиман“ si kritici téměř nevšimli, byl to souhrn všech motivů, námětů, hrdinů a vzpomínek, o kterých kdy Katajev psal. Všechny jeho romány byly převážně levicově zaměřené a podporující sovětský režim. Za svého života obdržel osm státních vyznamenání.

Zemřel v roce 1986 v Moskvě.

Nejvýznamnější dětská díla

Katajev nebyl vyloženě spisovatelem dětských knih, nicméně několik jeho děl takto charakterizováno být může. Ráda bych se věnovala jeho dvěma nejvýznamnějším dětským knihám a to knize „Syn pluku“ a „Na obzoru plachta bílá“.

Syn pluku

Jak již bylo zmíněno, Katajev pracoval během Velké vlastenecké války jako válečný zpravodaj. Znal velmi dobře vojenské prostředí, hovořil s vojáky a naslouchal jejich vyprávění. Také zde často potkával malé chlapce. Byli to většinou sirotci – jejich rodiče často zemřeli hladem nebo při vypalování a ničení měst a vesnic. Těmto chlapcům nezbylo nic jiného, než se připojit k vojenské jednotce, ve které často bojovali i umírali. Příběh jednoho z nich popsal Katajev v tomto románu. Byl jím Váňa Solncev, teprve dvanáctiletý (ale spíše mladší, svůj věk nikdy nepřiznal) chlapec. Byl nalezen vojáky v zuboženém stavu v lese, kde křičel bolestí ze spaní. Ti se ho ujali a přivedli ke svému pluku, kde se o něho postarali a poskytli mu v rámci podmínek co největší pohodlí. Jeden z členů si však nepřál, aby s nimi Váňa zůstal, viděl v něm zbytečnou starost a žádný užitek. Odeslal ho tedy do dětského sirotčince, Váňa se však svou statečností a rozumem dostal zpátky k pluku. Kapitán pluku Jenakijev se později vyjádřil, že by měl zájem chlapce oficiálně adoptovat. Sám totiž ztratil ve válce syna a Váňa mu ho velmi připomínal. Váňa tedy u pluku setrval a prožíval s ním ostatní dobrodružství. Ke konci románu byl bohužel kapitán Jenakijev raněn a umírá, ještě před smrtí však stačil napsat dopis, ve kterém prosí, aby bylo o chlapce dobře postaráno. Tak se také stalo, po jeho pohřbu Váňu odvezli do učiliště do jednoho z ruských měst.

Tento román se stal mezi ruskou mládeží velmi populární hned z několika důvodů. Katajev zde ukázal čtenářům svůj talent, se kterým popisuje psychologii hlavních postav. Dokázal se mistrně vcítit do pocitů Váni a popsat je jazykem, který je mladším čtenářům blízký a srozumitelný. Také je zde věrně popsána atmosféra ve vojenském táboře. Katajev se stal u mládeže a dětí oblíbený také kvůli dobrodružným popisům scén, které Váňa mezi vojáky prožívá. Děj knihy je založen na skutečné události, které byl spisovatel za války svědkem. Tento román je vysoce ceněn také proto, že přibližuje dětem nejen krutosti a těžké

podmínky války, ale také připomíná hrdost, čest a odvahu ruských vojáků, se kterou bojovali za svou vlast. Zdůrazňuje ohromnou lásku k vlasti, pevnou vůli, železnou disciplínu a nasazení. Učí tak děti vnímat hodnoty, které jsou dnes často opomíjeny a seznamuje je s událostmi, o kterých se v dnešní době dozvídají spíše z učebnic dějepisu. Na motivy této knihy byl později natočen i stejnojmenný film.

Na obzoru plachta bílá

Dalším dílem, které je jak svým zpracováním, tak námětem blízké dětem, je povídka „Na obzoru plachta bílá“. V této povídce spisovatel popisuje události spojené s ruskou revolucí v roce 1905. Hlavními hrdiny jsou dva chlapci, bratři Péťa a Pavlík. Postava Pavlíka je napsána podle autora skutečného mladšího bratra, a tudíž je velmi živá a reálná. Bratři se vracejí z letního pobytu zpět do města. Všechny události revoluce šly do té doby mimo ně, nijak se s nimi nesešli. Po cestě do města chlapci a jejich otec zachrání námořníka Rodiona Žukova před pronásledovateli. Poté se s ním znovu setkají na parníku, který míří do Oděsy. Není zde však pouze tento námořník, ale také jeden z jeho nepřítel, detektiv, jehož úkolem je ho zatknout. Námořníkovi se podaří utéci – skočí z parníku do vody a plave ke břehu. Jen velmi těžko se ve vodě pohybuje a nakonec se téměř utopí. Na záchranu mu však přijde starý rybář se svým vnukem, kteří se o něho postarají a pomohou mu z vážné nemoci, pravděpodobně způsobené vlivem chladné vody. Jeho další osudy jsou pak popsány v tetralogii „Vlny černého moře“.

Z výše uvedeného popisu je patrné, že se jedná opět o dobrodružné dílo podložené skutečnými událostmi. Katajev zde vše popisuje z pohledu malých chlapců, kteří jsou téměř ze dne na den vytrženi ze svého bezstarostného dětského světa. Setkávají se s ruskou revolucí, musí čelit jejím následkům a najednou jsou účastníky reálného života, kde není již vše tak snadné a samozřejmé. Na vlastní oči se setkávají se zlem a nenávisť a pomalu chápou, že jejich dětství již nebude tak jednoduché.

I tato kniha sloužila jako podklad k natočení stejnojmenného filmu. Byl představen v den oslav dvacátého výročí VŘSR a na jeho natáčení dohlížel sám autor díla. Svou knihu přepsal do scénáře, přidal některé své osobní vzpomínky a pečlivě vybral místa pro natáčení jednotlivých scén. Po celou dobu natáčení se Katajev pohyboval kolem režiséra, aby mohl

radit, jak vše doopravdy bylo a dohlížel na to, aby byl zachován děj a hlavně atmosféra doby. Tento film je poměrně známý v Rusku dodnes, hlavně kvůli pohledu na revoluci dětskýma očima dvou hlavních hrdinů. V Oděse mají tito chlapci dokonce postaven pomník.

Význam děl autora

Valentin Petrovič Katajev je jedním z ruských autorů, kteří ve svých prozaických dílech mistrně popisují události doby, ve které žili. Katajev nikdy nepsal mnoho poezie, spíše se snažil o prozaické zachycení reálných událostí, které se v Rusku odehrály na začátku 20. století. Tyto události vždy popisoval skrz vnímání svých hrdinů – někdy dospělých, ale často také dětských. Proto jsou jeho díla tak čtivá – dokázal velmi poutavě vystihnout všechny pocity, psychologické a charakterové rysy postav. To vše v nepříliš složitém jazyce, který je blízký dětským čtenářům. Katajevovo náměty jsou téměř vždy spojené s válkou a její krutostí, přibližují osudy jednotlivých a často velmi mladých hrdinů. Jejich oblíbenost spočívá však ve stylu, který je zde použit a v jejich dobrodružnosti – Katajev zde použil svého umění vytvářet napínavé situace. Jeho díla jsou však také ceněným zdrojem pro všechny další generace, které se mohou snadno ztotožnit s těmito hrdiny a lépe tak pochopit historii své vlasti a naučit se si jí vážit.

Резюме

Валентин Петрович Катаев родился в 1897 году в Одессе. Он добровольно присоединился к армии, часто воевал и также часто был раненый. Для его прозы типична сатира, юмор и глубокое описание психологии его характеров. Катаев работал военным корреспондентом и кроме многих фельетонов и повестей очень популярными стали его книги для детей. Во первых это была повесть «Сын полка». Эта повесть описывает судьбу мальчика-сироты Вани. Когда он потерял родителей, он присоединился к одному из военных полков и считал его своей новой семьей. Катаев здесь использовал мнохо сатирических и лирических элементов. Эта книга сталась популярной между детьми не только по-этому что она авантюристическая, но также здесь показана воля и огромная любовь русских солдатов к родине.

Катаев прославился также его другим произведением, «Белеет парус одинокий». Автор здесь описывает событий русской революции 1905 года. Главными героями здесь братья Петр и Павлик, которые вместе с их отцом спасли матроса Родиона Жукова и наблюдают за его судьбой. Это произведение интересно тем, как верно и красиво описывает чувства обоих мальчиков.

Творчество Катаева дает читателям свидетельство о жестокости войны и одновременно учит новую генерацию понимать русскую историю и уважат героев.

Seznam použité literatury a zdrojů

Dohnal, Josef, Ivo Pospíšil a Galina Pavlovna Binová. Panoráma ruské literatury. 1995

Хозиева, С.И. Русские писатели и поэты, краткий библиографический словарь. Moskva. 1987

www.valentinkatataev.ru